

BOGANMELDELSER

Hans Kristian Bjerke: Fengsling, 2. rev. utgave, Oslo 1981.

Den senaste svenska utredningen om häktning m. m. (SOU 1977:50 Häktning och anhållande) hade som en av sina ambitioner att tillämpningen av bl. a. reglerna om häktning och anhållande så mycket som möjligt skulle bringas i samklang med de riktlinjer som dragits upp för det kriminalpolitiska reformarbetet. Dessutom var det utredningens avsikt att reducera antalet anhållanden och häktningar i landet. Det vore en överdrift att påstå att remissinstanserna uppskattade dessa målangivelser, som placerats ut av den dåvarande socialdemokratiska regeringens justitieminister, Lennart Geijer. Den borgerliga regering, som lyckades kompilera en rudimentär proposition över förslaget, kunde tacksamt stödja sig på remissinstansernas föreställning att reglerna om anhållande och häktning i oförändrat skick var en av garantierna för en energisk brottsprevention i en tid då brottsligheten bara ökade och ökade (prop 80/81:201).

Den nya socialdemokratiska regeringens reaktion lät inte vänta på sig. I direktiven till en ny utredning (dir. 83:24) sägs att »de begränsade ändringar som trädde i kraft den 1 januari 1982 knappast (kan) sägas ha minskat reformbehovet.»

I denna hittills utforskade svacka mellan två häktningsutredningar finns det all anledning för en svensk jurist att läsa och begrunda Bjerkes bok *Fengsling*. Det är i denna situation speciellt värdefullt för en svensk läsare, att Bjerke i denna upplaga också redogör för innehållet i den nya straffprocessloven av den 22 maj 1981, som ännu inte trätt i kraft, och för ett nytt lagförslag om häktning av Varetksutvalget (NOU 1980:28). Boken är av intresse både för den som har skäl att grubbla över hur reglerna om anhållande och häktning bör se ut och för den som i sitt praktiska arbete nödgas acceptera att gränserna för tillämpningen av reglerna är beroende av hur de f. n. ser ut.

Bjerkes bok tyngs inte på något sätt av den typ av vetenskapliga pretentioner, som alltför ofta förgiftar också i och för sig outhärliga juridiska arbeten. Den är skriven på en smidig, enkel och lättillgänglig prosa, som många svenska jurister har goda skäl att avundas honom och ta lärdom av. Eftersom Bjerke med frisk aptit gör personliga bedömningar av rättsliga problem och misstänkta fenomen i rättspraxis, är det svårt att läsa boken utan att få lust att säga emot författaren. Boken har därför fått mig att begrunda många både nya och gamla spörsmål på det aktuella rättsområdet. De frågor som jag har valt att ta upp utgör alltså ett tämligen snävt urval.

Den senaste svenska häktningsutredningen gjorde gällande, att den använda fristen för anhållande — både enligt lagens bokstav och i praxis — är alltför generöst tilltagen. Utredningen ville därför, att åklagaren dagen efter anhållandet skulle ge in en häktningsframställning till rätten. Detta förslag väckte dock inte någon entusiasm vare sig hos remissinstanserna eller hos den dåvarande regeringen. Denna fråga skall enligt direktiven (dir. 83:24) återigen tas upp av den nya häktningsutredningen. Problemet får ses mot bakgrund av den europarådskonvention, som föreskriver att den som på straffprocessuella grunder berövats friheten oför-

dröjligen skall ställas inför domare eller annan ämbetsman, som enligt lag beklätts med domsmakt.

Själv är jag f. n. mest benägen att — av principiella skäl — inta den ståndpunkten, att man i Sverige snarast möjligt bör införa en 24-timmarsregel av innebörd, att den anhållne inom 24 timmar bör ställas inför domstol för prövning av grunderna för frihetsberövandet. Som bekant har både Danmark och Norge en regel av detta slag. Trots olikheter mellan rättssystemen ifråga kan det vara förordat med allehanda svårigheter att försvara det svenska systemet, eftersom det är principiellt betänkligt att någon såsom misstänkt för brott — utan domstolsbeslut — kan få sitta i cell åtskilliga dagar (särskilt om man beaktar de risker för långa sådana vistelser som infallande lördagar, söndagar och helger i övrigt för med sig). Därmed är naturligtvis inte avgjort, att de som häktas och sitter häktade fram till huvudförhandlingen har varit berövade sin frihet under längre tid i Sverige än i Norge och Danmark. En viktig fråga är också om systemet med snabb domstolsprövning leder till att flera anhållna (och häktade) försätts på fri fot på ett tidigare stadium än i det svenska systemet eller om den tidigare domstolsprövningen förlänger cellvistelsen för dessa kategorier. En intressant hypotetisk fråga är vidare om en tidigareläggning av den svenska domstolsprövningen skulle medföra att ett större antal anhållna skulle försättas på fri fot än i dag sker.

Bjerke ifrågasätter, liksom i 1 uppl., om 24-timmarsfristen, som i rättssäkerhetens namn antas tjäna den misstänktes intressen, i verkligheten också gör det. Han pekar på polisens och åklagarens arbetsbelastning, som leder till att man då och då överskrider 24-timmarsfristen eller begär häktning med stöd av en på grund av tidsbrist bristfälligt utredning. Erfarenhetsmässigt, menar Bjerke, kan resultatet ändå bli häktning på grund av att utredningen behöver kompletteras på oklara punkter innan läget klarnar. I praxis blir den misstänkte i en del sådana fall häktad för att polisen skall kunna fortsätta utredningen och då sällan för mindre tid än en vecka.

En utvidgning av fristen till t. ex. 48 timmar skulle enligt Bjerke medverka till att polis/åklagare och rätten fick ett tillförlitligare material för sina bedömningar och till en bättre arbetssituation för polisen. Om polisen skulle få mer tid på sig skulle vissa häktningsframställningar av i dag, som egentligen har dåliga skäl för sig, överhuvudtaget inte bli gjorda. Och skulle rätten — trots en längre frist än i dag — få ett bristfälligt material som grund för en häktningsframställning, så skulle inte häktningen kunna dikteras av att tidsbristen behöver kompletteras till ofullständigheten. Vidare skulle situationen för försvaret bli bättre, eftersom försvararen skulle få ett mer konkret material att hugga tag i än de lösa antaganden om häktningsrekvisiten, som karaktäriserar många häktningsframställningar av i dag. Bjerke understryker slutligen, att det endast är fråga om en maximifrist. Huvudregeln skulle naturligtvis fortfarande vara den, att den misstänkte skall inför rätten så snart som möjligt.

I en recension av den första upplagan av Fengsling (TfR 1979 s 304) har Hans Gammeltoft-Hansen ifrågasatt om en utvidgning av 24-timmarsfristen verkligen skulle kunna få några positiva verkningar och om inte Bjerke angripit problemet

från fel ände. Det skulle nämligen inte vara något skäl att förlänga 24-timmarsfristen, att det förekommer att häktningsbeslut är grundade på bristfälligt material. Man måste vidare beakta risken, att en maximifrist i praxis kan utvecklas till en normalfrist.

Meningen är tydligen den, att Bjerke i stället borde ha försökt komma åt problemet med bristfälligt grundade häktningar genom att förorda en skärpning av beviskraven för häktningsförsättningarna. Men frågan är om inte det är lättare sagt än gjort när praxis sedan länge sparat ut och rör sig i de hjulspår, som åklagarna försett domstolarna med. I Sverige skulle det knappast gå enbart genom att man i lag skärpte de aktuella beviskraven — särskilt inte om man anser, att lagens krav rör sig på en acceptabel nivå. Både en omformulering av beviskraven och en skärpning av dem (som i så fall egentligen skulle vara önskad) skulle troligen vara ett slag i luften. Den tidigare nivån på beviskraven i praxis skulle — efter en tillfällig åtstramning — sannolikt permanentas. Det är nämligen en illusion att tro att man blott genom att påbjuda en skärpning skulle kunna bryta slentrianens makt och få en varaktig effekt på praxis så länge som alla andra villkor för beslutsfattandet är oförändrade, så länge som samma människor i samma tidsnöd som tidigare sitter och hukar över samma gamla bristfälliga material och beslutar om häktning av misstänkta, som de tycker sig ha sett alltför många gånger förut.

Mot bakgrund av mina svenska erfarenheter kan jag alltså tycka att Bjerke gör en mer realistisk bedömning av chansen att reparera en urspårad häktningspraxis än Gammeltoft-Hansen, men utgångspunkten för positiva förändringar kan ju vara olika i skilda rättssystem. En snabb domstolsprövning av användningen av olika processuella tvångsmedel kan ha betydande fördelar bl. a. ur rättssäkerhetsynpunkt, ifall man samtidigt förstärker den personella sidan i form av jour-åklagare, jour-domstolar och jour-advokater. Men risken finns ändå, om det är fråga om beslut i ett tidigt skede av brottsutredningen, att bristen på material inte har någon lag. Ju tidigare under förundersökningen som ett tvångsmedel används desto större är risken för att i lag av tradition erkända beviskrav som t. ex sannolikt och antagligt eller »skäligen misstänkt« (i den mån det nu är fråga om krav på sannolikhetsövertikt) inte upprätthålls utan att praxis spårar ur och tar sina egna vägar. Detta gäller t. ex. kraven på den misstänktes skuld vid domstolsprövningen av telefonavlyssning i Sverige.

Man kan vidare fråga sig när det gäller häktning och så pass korta frister som 24 timmar, om det överhuvudtaget är praktiskt möjligt ens i ett system med optimala resurser att på så kort tid få till stånd en godtagbar utredning om t. ex. de tre häktningsgrunderna, vilket i många fall — om man ser det hela seriöst — kräver en genomgång av den misstänktes sociala situation genom samtal eller förhör med vittnen, arbetsgivare, familj, lärare, socialtjänstemän och så vidare... Det kan alltså mycket väl hända att om man — som jag — av i och för sig berättigade rättssäkerhetsskäl vill ha en 24-timmarsfrist i Sverige, så är man offer för en villfarelse om vad som är praktiskt möjligt, även om det i en framtid skulle vara ekonomiskt sett genomförbart.

Låt mig mot denna bakgrund spekulera över den hypotetiska frågan vilka konsekvenserna skulle bli, om vi införde en 24-timmarsregel i svensk rätt av innebörd, att den misstänkte senast 24 timmar efter anhållandet måste inför en domare för prövning av häktningsfrågan. Några ekonomiska förstärkningar är väl som sagt inte tänkbara i dagens läge, men en förutsättning för en sådan reform vore väl ändå att resurserna fick ett tillskott på polis- och åklagarsidan samt att domstolarna började med jourverksamhet. Dessutom skulle man vara tvungen att göra ett ingrepp i den s. k. söndagsregeln, som ju förlänger alla frister på det aktuella området på ett oanständigt sätt, annars skulle 24-timmarsregeln framstå som en skenreform för många anhållna.

Som utgångspunkt för spekulationerna är det lämpligt att ta vissa av de statistiska uppgifter om gripande, anhållande och häktning, som den senaste häktningsutredningen (SOU 1977:50) producerat. Av dem som greps som misstänkta för brott 1975, 33.400, anhölls av åklagare 59 %. Totalt anhölls 26.700 (inrymmer också andra kategorier än de som ursprungligen gripits). En tredjedel, 8350, begärdes häktade. Av dessa häktningsframställningar återkallades 8 %, ogillades 13 % och hävdes häktningen före huvudförhandlingen för 7 % av de återstående häktade.

Särskilt betydelsefullt i sammanhanget är naturligtvis hur varaktiga frihetsberövandena är i inledningsskedet. 65 % av dem som förs till polisen i anledning av misstanke om brott anhålles aldrig. 73 % av dessa friges efter mindre än 3 timmar, 90 % efter mindre än 6 timmar. För de gripna, som inte anhålles, var motsvarande siffror 50 respektive 73 %. Också när det gäller dem som anhållits och frigivits utan att ha begärts häktade är det i regel fråga om ganska korta frihetsberövanden. De flesta hålles dock kvar mer än 12 timmar. Endast 14 % av denna kategori anhållna släpptes inom 12 timmar, medan 45 % hade frigivits efter 24 timmar, 74 % efter 48 timmar och 88 % efter 72 timmar. Om man går efter tidpunkten för anhållandebeslutet, så friges (av dem som inte begärs häktade) 26 % samma dag som anhållandet. Dagen efter anhållandet hade 66 % frigivits, andra dagen efter 84 %. Om vi sedan ser på hur lång tid det tar för åklagaren att fatta beslut i häktningsfrågan för en anhållen person, så är detta gjort för 59 % av de anhållna dagen efter anhållandet, tredje dagen efter har det skett för 90 % av de anhållna. Det är dock att märka att det tar längre tid för åklagaren att besluta sig för den kategori, som sedan begärs häktade — särskilt under de första dagarna av anhållandetiden är skillnaden stor. Sålunda fattades beslut i häktningsfrågan samma dag som anhållandet för 26 % av de frigivna, medan detta gällde endast 10 % av dem som begärdes häktade. Dagen efter anhållandet hade beslut fattats för 66 % av de frigivna och för 42 % av de frihetsberövade. När det — slutligen — gäller tiden från anhållandet till den särskilda häktningsförhandlingen, så hade endast 20 % fått uppleva denna förhandling 4 dagar efter anhållandet, medan efter 6 dagar den ynnesten visats 59 % av de anhållna, som begärts häktade.

Om vi till en början — något oralistiskt — antar, att tillgången på personalresurser m. m. skulle vara någotsånär acceptabel efter en 24-timmarsreform, så ställs man inför den första frågan hur häktningspraxis skulle komma att utvecklas.

Kommer domstolarna att vidmakthålla de krav på bevisning i skuldfrågan och för häktningsgrunderna, som gäller i dag? Personligen skulle jag inte våga satsa min sista slant på ett jakande svar på den frågan. Eftersom häktningen skulle aktualiseras i ett tidigare skede av brottsutredningen än f. n. skulle misstänkarna mot den misstänkte ofta vara svagare och materialet magrare, vilket skulle medföra att domaren och försvararen inte får mycket att bita i, om de vill ifrågasätta åklagarens påståenden. Visserligen skulle — som i dag — många frigges innan häktningen blir aktuell. Men många av dem som i dag frigges först efter något eller några dygn och som alltså inte begärs häktade, skulle förmodligen hamna inför domaren och också häktas — åtminstone om kravnivån sjunker. Därmed är frågan om inte risken är stor att denna kategori — som f. n. sitter anhållna några dagar — kommer att få sitta på häktet en längre period än i dag i och med att de blivit häktade. De har då kommit längre in i systemet så att säga. Det skulle inte längre vara en fråga om de överhuvudtaget skall begäras häktade utan problemet skulle vara om de skall åtalas inom den vanliga fristen på 14 dagar. Systemets tröghet skulle medföra risker för längre frihetsberövanden än i dag framstår som nödvändigt.

Ytterligare en kategori som sannolikt kommer att häktas, men som i dag släpps efter några dagars anhållande, är de som inte erkänner redan den första dagen eller som man inte hinner säkra bevisning mot. Efter några dygn bortfaller kollusionsfaran och det blir inte aktuellt med häktning. Om dessa misstänkta skulle komma att häktas efter 24 timmar på grund av kollusionsfara, finns risken att frihetsberövandet blir varaktigare än vad som skulle ha gällt, om de »bara«
suttit anhållna.

Om vi däremot antar, att domstolarna, trots det påtalade praktiska behovet av ingripande åtgärder, skulle lyckas bibehålla häktningskraven, så skulle rättvisans män sannolikt få beskåda en minskning av antalet anhållanden och häktningar i landet — en hotbild, som ur min synvinkel sett skulle ha en sanerande effekt på denna praxis. Det är nämligen inte troligt att åklagarna ens med utökade resurser skulle kunna på 24 timmar producera lika många acceptabla häktningsframställningar som i dag, utan de skulle tvingas sänka beviskraven för de särskilda häktningsgrunderna och för misstanken om brott. Men också i denna tänkta situation skulle kollusionsfaran förmodligen komma att spela en större roll för häktningarna än i dag och därmed aktualiseras på nytt de risker för onödigt långa frihetsberövanden, som jag nyss pekat på.

Som synes är det mycket svårt att med säkerhet påstå vad en 24-timmarsreform skulle innebära för Sveriges del. Den framtida utvecklingen efter en sådan reform är beroende av en lång rad faktorer, av vilka lagstiftaren inte har kontroll över alla. Och även om lagstiftaren kan sägas ha kontroll över vissa av dem, så försvåras ett rationellt beslutsfattande av att deras betydelse för praxis är svår att bestämt ange. Jag kan därför inte utan vidare hävda att en sådan förändring av vårt system skulle till övervägande grad ha fördelar med sig. Visserligen skulle vi kunna hålla upp en vacker skylt till beskådande för vänner av rättssäkerhet m. fl.

och utbrista: Se här vad vi lyckats med! — Men hur skulle verkligheten se ut bakom skylten?

En annan fråga, som har visst samband med de problem som gäller en 24-timmarsfrist, är försvararens insatser inför och vid häktningsförhandlingen. Man skulle nämligen kunna hävda, att ju tidigare denna förhandling infaller desto större är risken att försvaret inte kommer till sin rätt — för att uttrycka sig mildt. I Sverige brukar det göras gällande från advokathåll att eventuella dåliga insatser vid häktningsförhandlingen och sparsamma kontakter med den anhållne/häktade på häktet är ett resultat av den taxa som f. n. gäller för arvoderingen av försvararens prestationer. Det är troligt att den bistra sanningen är, att vilka ersättningsregler man (inom rimliga gränser) än har på detta område, så är det möjligt för den skickliga advokaten att tjäna mer på andra uppdrag med mindre tidsåtgång. En bra försvararinsats skulle alltså av den enskilde advokaten i regel kräva socialt ansvar och ett personligt intresse för uppgiften att vara försvarare.

En annan viktig fråga är: Hur fungerar kommunikationen med den misstänkte vid häktningsförhandlingen och hur värderar han försvararens arbete? — Sådana viktiga problem har undersökts av och behandlats inträngande av Bjerke, som intervjuat 121 personer, som hösten 1972 begärdes häktade i Oslo Tinghus. Förmodligen skulle en svensk undersökning av detta slag ge minst lika nedslående resultat. Hur många misstänkta har t. ex. fattat vilka förutsättningar som gäller för att ett häktningsyrkande skall ogillas? — Och hur mycket begriper i allmänhet de anhållna av vad som sägs vid häktningsförhandlingen? — Givetvis inger det inte förtroende för rättskipningen om förhandlingen genom användning av facktermer m. m. förs så högt över den misstänktes huvud att han inte ens kan avgöra om han har en annan uppfattning än åklagaren om hur det gått till vid det presumtiva brottstillfället. Här ligger ett stort ansvar på den domare, som leder häktningsförhandlingen. Men eftersom inget acceptabelt försvar är möjligt om inte den misstänkte förstår det väsentliga av vad som påstås om hans brottslighet och övriga häktningsförutsättningar, är en annan som bör dela detta ansvar försvararen. Hur fungerar alltså i praktiken försvaret vid häktningsförhandlingen?

Här skulle — som sagt — i Sverige behöva göras en större undersökning både av hur den misstänkte ser på försvaret och hur advokaten anser att det fungerar. Även om Bjerke gjorde sin undersökning för mer än 10 år sedan (man kan ju alltid hoppas att läget ändrats till det bättre!), så är inte det anledningen till att man blir tagen på sängen av en del resultat. 5 av 121 häktade visste inte om att de hade någon försvarare vid häktningsförhandlingen! Dessa fem misstänkta sade visserligen, att försvararen var närvarande, men de uppfattade tydligen inte honom som sin försvarare. . . 11 av 121 häktade trodde att de skulle nödgas betala försvararen ur egen ficka, trots att det allmänna står för fiolerna. 93 av 121 ansåg att det finns behov av kontakt med försvararen före häktningsförhandlingen. 37 misstänkta fick detta stöd. 40,5 % av dessa ansåg denna kontakt vara otillräcklig. Enligt Bjerkes undersökning var 23,2 % av de häktade missnöjda med sin försvarare, medan enligt en annan norsk undersökning de missnöjda var 41,2 %. Det var inte bättre med försvararens kontakter med den misstänkte, sedan denne väl

häktats. Cirka 58 % av dem hade inte besök av sin försvarare under de första 10—12 dagarna efter häktningen.

Bjerke har också kontrollerat hur det är med den enskilde advokatens benägenhet att ha samtal och kontakter med klienten före och efter häktningsförhandlingen. Det visar sig bl. a. att de anhållna och häktade får klart mer besök av yngre advokater än av äldre. Bjerke drar den slutsatsen av dessa och andra resultat att det mer beror på försvararens person om den misstänkte skall få kontakt med sin försvarare före häktningsförhandlingen och mindre på om han har någon försvarare.

Detta är naturligtvis en faktor som kan förklara den låga aktiviteten hos försvarare i allmänhet på detta tidiga stadium av brottsutredningen. Vissa advokater känner sitt ansvar och har intresse för uppgiften, andra flyter med i strömmen av mål men har inte mycket att bidra med. Bjerke pekar också på arbetsbelastningen bland de Oslo-advokater, vars förehavanden han granskat. Många försvarare har många klienter och lite tid till sitt förfogande.

Däremot kan jag inte erinra mig att Bjerke pekar på att ersättningen till försvararna för häktesbesök m. m. skulle vara för dålig, vilket ju är advokaternas standardförsvar i Sverige efter beskyllningar för passivitet. Han berör inte heller den effekt häktningspraxis kan ha på försvararnas vilja att ta kontakt med och ha samtal med den misstänkte men menar att denna kan påverka deras aktivitet under häktningsförhandlingen — en förklaring som också duger för att genomskåda försvararnas defaultism vid häktningsförhandlingar i Sverige. Många gånger anser advokaterna att det inte finns särskilt stora chanser att få häktningsyrkandet ogillat. Den misstänkte har kanske erkänt och häktningsgrunderna tycks alltför ofta inte vara värda en diskussion. Som jag nyss redovisat framgår av Bjerkes undersökning att många misstänkta är missnöjda med försvararinsatsen. Många anser att han gör för lite. Enligt en annan norsk undersökning fann 34,6 % försvararen slö, medan 19,2 % menade, att han var polisens man i stället för den misstänktes.

Givetvis borde de domare som beslutar om häktning veta något om vad det subjektivt sett innebär att sitta i ett häkte. Det är förmodligen möjligt att vara inkännande subjektiv i detta sammanhang utan att förlora sig i irrationellt beslutsfattande. Alltför lite har i Sverige gjorts för att undersöka vad häktesvistelsen innebär för individen— jämfört med t. ex. fängelsesvistelsen. Bjerke har undersökt hur de häktade upplevt vistelsen på häktet och resultaten återfinns i 1 uppl. av Fængsling. Vistelsen präglas som bekant av ensamhet, tristess och maktlöshet samt av depressioner och andra psykiska besvär. Till detta kommer att kontrollen och stämningen på häktena blivit hårdare sedan narkotikan började härja som värst. Visserligen finns det några själar, som har ett sådant helvete ute att de hellre vill sitta på häktet, men den böjelsen är antagligen bara tillfällig. Dessutom vill de helst själva välja både tidpunkt och form för vistelsen och det är som bekant inte kännetecknande för systemet. Dessa personers sporadiska, sociala behov av en varm cell, mat och ostörd sömn får givetvis inte tas till intäkt för att också andra, presumtvt kriminella har sådana behov och att det är häktningens uppgift att tillgodose dem. I detta sammanhang är det värt att notera att enligt Bjerkes under-

sökning 15 av 88 häktade ansåg att myndigheterna använde häktningen för obehöriga syften — t. ex. för att mjuka upp den misstänkte och få honom att erkänna. Att isolera de misstänkta på sådana och andra typer av obehöriga grunder är knappast rätt väg, om man vill bygga upp dessa personers förtroende för systemet och dess rättskipning.

Bjerke har den intressanta aspekten på dessa subjektiva fenomen, att man måste ha insikt om vad häktningen innebär för den misstänkte för att rätt kunna tillämpa den i den norska straffprocesslagen upptagna proportionalitetsprincipen. Denna innebär, att även om samtliga generella och speciella villkor för häktning föreligger, så skall häktning inte ske om det mot bakgrund av brottets svårhetsgrad och förväntad påföljd m. m. skulle vara ett för allvarligt ingrepp i den misstänktes sociala och personliga förhållanden såsom det ligger till då häktningen är aktuell.

När häktningsutredningen (SOU 1977:50) försökte sig på att införa en proportionalitetsprincip i rättegångsbalken möttes man förvånansvärt nog av den reaktionen i s. k. tunga remissyttranden och i propositionen, att en sådan princip redan skulle gälla enligt RB eller att det fanns möjlighet att genomföra en dylik intresseavvägning på andra grunder. Jag har aldrig märkt och det har knappast visats att den fakultativa regleringen i RB 24:1 st 1 skulle spela någon som helst seriös roll i praxis. Reaktionen att en proportionalitetsprincip redan skulle gälla är i och för sig förstäelig hos de domare och åklagare, som av hänsyn till brottspreventionen och lagföringens effektivitet häktat alltför många gånger och som nu ser sitt revir hotat av de negativa konsekvenser som en nyfödd proportionalitetsprincip skulle kunna medföra. Jag tror för min del att en sådan ny reglering skulle vara ett stöd för de domare, som vill ogilla ett häktningsyrkande, trots att de formella förutsättningarna för häktning föreligger, men som f. n. saknar fast stöd i lag för sitt avslag — något som kan upplevas som retfullt inför kollegernas i hovrätten argusögon.

I direktiven till den nya häktningsutredningen framhålls att behovet av en proportionalitetsregel ännu en gång skall undersökas. Lagstiftarens nyckfullhet i denna fråga saknar uppenbarligen inte politiska implikationer.

Torleif Bylund
Juridicum Uppsala

»Brottslighet och kamratrelasjoner« av Jerzy Sarnecki. Brå-rapport nr. 5, 1982.

Undersøkelsen »Brottslighet og kamratrelasjoner« ledet av Jerzy Sarnecki, har to siktemål: 1) Å studera ungdomskriminaliteten som gruppe- eller snarere gjengfenomen, og 2) Å utprøve en metode basert på registerdata for å studere kriminelle gjengforbindelser blant ungdom.

Sarnecki tar utgangspunkt i tidligere svensk forskning som understreker familiens betydning for utvikling av asosialitet hos unge mennesker, og tillegger kamratgjengens betydning forholdsvis liten vekt. Opp mot denne oppfatningen stiller Sarnecki Sutherlands teori om differensiell assosiasjon, som hevder at kriminalitet

(både normer og atferd) læres gjennom samhandling med kriminelle modeller. Jo mer samhandling med, og tilknytning til kriminelle modeller dominerer over samhandling med, og tilknytning til lovlidige modeller, jo større er sjansen for utvikling av et kriminelt mønster. Sarnecki slutter seg ikke til Sutherlands teori i alle detaljer, og har ingen pretensjoner om å teste den empirisk gjennom sin undersøkelse. Heller ikke avviser han familiens betydning. Utgangspunktet er nokså enkelt: Å undersøke om samvær med kriminelt belastede kamerater har betydning for utvikling av kriminalitet blant ungdom.

Metoden er i korte trekk slik: Forskerne tok utgangspunkt i en svensk kommune, kalt A-køping. Ved å gjennomgå politiets registre fant de fram till alle ungdommer født mellom 1957 og 1968 som i perioden fra 1. januar 1975 til 31. desember 1977 var mistenkt for minst ett lovbrudd i kommunen. Dette var undersøkelsens hovedpopulasjon. Ungdommer født før 1957, som av politiet var mistenkt for lovbrudd sammen med noen fra hovedpopulasjonen, ble også tatt med i undersøkelsen som ekstrapopulasjon 1. Etter de tre første årene gikk prosjektet inn i en oppfølgingsperiode, også på tre år. Ungdommer som ikke inngikk i ekstrapopulasjon 1 eller i hovedpopulasjonen, men som i oppfølgingsperioden var mistenkt for lovbrudd sammen med noen fra hovedpopulasjonen, ble kalt ekstrapopulasjon 2. Hovedpopulasjonen besto av i alt 575 ungdommer. I tillegg ble 29 av de kriminelt mest aktive ungdommene intervjuet, i hovedsak for å prøve samsvaret mellom politiets registerdata og ungdommenes egne opplysninger. Samtaler med »nøkkelpersoner« fra skole, sosialvesen o.l. som kjente det kriminelle ungdomsmiljøet i kommunen, ble også gjennomført.

Ett av siktemålene med undersøkelsen var å prøve ut i hvilken grad en slik metode er egnet til å beskrive ungdomskriminaliteten og de ungdomskriminelle i et distrikt, og om den kan danne utgangspunkt for en »sosiometrisk« analyse av kriminelle gjengforbindelser. Feilkildene er åpenbare: Metoden bygger fortsatt på det som kommer til politiets kjennskap. Lovbrudd begått utenfor kommunegrensen blir dessuten ikke fanget opp. Sammenlikninger som forskerne foretok mellom registerdata fra politiet i A-køping og det sentrale strafferegisteret viste tildels store forskjeller når det gjaldt ungdommenes kriminelle belastning. Problemene er særlig store når det gjelder å studere lovbrudd begått før fylte 15 år, siden de ikke finnes i sentrale registre.

Den sosiometriske analysen av kriminelle gjengforbindelser bygger på A-køping-politiets register-data over hvem som er mistenkt for lovbrudd sammen med hvem. Også her er problemene klare: Lovbrudd begått utenfor kommunegrensen faller fortsatt utenfor. I de tilfellene der ungdommene blir tatt på fersk gjerning, er det ofte ikke alle som blir tatt. Normen om ikke å tyste er dessuten sterk i disse ungdomsmiljøene, sjøl om en kan stille spørsmålstegn ved hvor sterkt den blir etterlevd i praksis.

Sarnecki er fullt klar over disse problemene og de usikkerhetene som hefter ved undersøkelsen på grunn av dem.

På grunnlag av sitt materiale trekker Sarnecki bl. a. følgende konklusjoner:

Det finnes en liten, svært kriminalitetsaktiv kjernegruppe som står for en svært

stor andel av ungdomskriminaliteten i A-køping. Mange flere enn denne kjernegruppa begår lovbrudd, men i langt mindre grad. Dette resultatet stemmer med funn fra andre undersøkelser, bl. a. fra Flemming Balvigs undersøkelse (bygd på selvrapportert kriminalitet) i Gladsaxe kommune i Danmark.

Det finnes to karriereveier for ungdom som begår lovbrudd i tenårene: Den ene (som også er den vanligste) går gjennom en kortere, kriminalitetsaktiv periode som kulminerer i 14-årsalderen, til en normal, sosial tilpasning seinere i tenåra. Disse ungdommene »vokser det av seg«. Den andre karrieren går gjennom ungdommelig spenningskriminalitet til mer alvorlig og delvis instrumentell kriminalitet i eldre alder, og inn i en etablert avvikerkarriere. Den første fengselsdommen markerer det avgjørende skrittet inn i de etablerte avvikerens rekker. Det er i og for seg lite oppsiktsvekkende at de som fortsetter å begå kriminelle handlinger er verre ute å kjøre enn de som slutter. Men det er viktig å vite at såpass mange »vokser det av seg«. Neste mål må da bli å finne ut mer om hvorfor noen vokser det av seg, mens andre ikke gjør det.

I følge Sarneckis funn kommer stoffmisbruk, også bruk av hasj, forholdsvis seint inn i den kriminelle karrieren, og det er forbausende få av hans lovbrutende ungdommer som bruker hasj. Når en følger den kriminelle karrieren fra ca. 10 års alder, så er det ikke så rart om hasjbruk kommer »seint« inn (ved ca. 14 år). Jeg tror også det stemmer at mindre alvorlige lovbrudd er mer utbredt (ihvertfall blant gutter) enn hasjrøyking. Likevel har jeg en følelse av at det bildet som gis av hasjens plass i disse ungdomsmiljøene må være skeivt. Når en i hovedsak bygger på registerdata, må det nødvendigvis bli store mørketall når det gjelder hasjbruk. Inntrykk fra Norge tyder på at hasjbruk er en del av den spenningskulturen som Sarnecki beskriver blant »sine« ungdommer — deilig, farlig, forbudt og uimotståelig spennende. Det er nok riktig at hasj ikke er noen viktig årsak til lovbrudd på dette nivået, men kriminalitet og hasjrøyking er ofte to sider ved samme kultur: To måter å skaffe spenning i tilværelsen på, to måter å omgås med jevnaldrende på. Jeg stiller spørsmålstegn ved om det ikke er ting her Sarneckis metode ikke har klart å fange opp.

Når det gjelder gjengens betydning for utvikling av kriminalitet blant unge, så må det også nødvendigvis bli begrenset hva Sarneckis metode fanger opp. På grunnlag av opplysninger om hvem som er mistenkt av politiet for å ha begått lovbrudd sammen med hvem, får han fram et ungdomskriminelt nettverk med noen tette kjerner av ungdommer som svært ofte er mistenkt for lovbrudd sammen. En del ungdommer faller utenfor dette nettverket. De er gjennomgående mindre belastet enn de øvrige, og deres kriminalitet har en litt annen karakter. Han finner videre at ungdom oftest begår kriminelle handlinger sammen med en eller flere andre, og at de kriminelle forbindelsene ofte er skiftende og kortvarige. Dette kartet over de ungdomskriminelle forbindelsene er naturligvis interessant og nyttig i seg sjøl. Problemet er at det sier lite om *innholdet* i, kvaliteten av kameratrelasjonene. Sarnecki er sjøl klar over begrensningene som ligger i at han bare har opplysninger om *en* type samhandling ungdommene imellom: det å begå lovbrudd sammen. Og konklusjonen han trekker er forholdsvis forsiktig: Hyppig omgang

med andre ungdommer som begår kriminelle handlingar øker sannsynligheten for at en sjøl trekkes inn i kriminalitet. Og det høres jo ikke så urimelig ut.

Men dersom en skal forstå mer av gjengens betydning for utviklinga av et kriminelt mønster hos unge, forholdet mellom foreldrenes og kameratenes betydning, hvilken rolle gjengen spiller når det gjelder å fremme, evt. hemme en kriminell karriere, så må en vite mer om den *kvalitative* sida. Særlig viktig er dette med tanke på tiltak. Sarnecki foreslår at en heller burde satse på ungdomsgjengen enn på familien når det gjelder å forebygge eller stoppe kriminelle karrierer hos ungdom, siden løsrivningsprosessen fra familien er i full gang i den aldersgruppa det gjelder. Jeg har en god del sympati med denne tankegangen. Men da er det viktig å vite hvilken *type* tilknytning ungdom har til sine kriminelle gjenger. Inntrykk fra Norge kan tyde på at den også på det psykologiske planet er løs og grunn — at ungdommene bryr seg lite om hverandre som personer, vet lite om hverandres tanker og drømmer, snakker lite om felles normer og verdier, ofte ikke oppfatter hverandre som kamerater, men som noen de »står og henger sammen med«. Kanskje er det nettopp denne kvaliteten ved gjengdannelse til belasta ungdommer som lett disponerer for asosialitet.

Kjersti Ericsson
Oslo Universitet

Madeleine Löfmarck: Galdenårsbrotten. Tolkning och tillämpning av straffbestämelseerna i 11 kap. brottsbalken. Institutet för rättsvetenskaplig forskning CXVI. Norstedts. Lund 1982, 374 s.

Galdenårsbrotten har under senaste år rönt stor oppmärksamhet i Sverige. Stadgangena i 11 kapitlet BrB har till vissa delar reviderats 1976 och 1982. Man håller som bäst på med en større reform av hela regelkomplekset. Även i offentliga utredningar har man oppmärksammat galdenårsbrottens förekomstformer samt utredningen av dem. Man har börjat betrakta galdenårsbrotten som ett centralt delområde av den moderna ekonomiska brottsligheten; intresset för denna har burits fram av en stark politisk drivkraft. Detta igen har skapat ett tryck på effektiv utredning av och tillräckligt stränga straff för dylika brott. Jämförbara tendenser kan även iakttas i andra länder. Utan att invänta strafflagens helhetsreform försöker man t. ex. i Finland skyndsamt reformera de galdenårsbrott som hör samman med konkurs, ackordförfarande och utmätning.

Löfmarks arbete ligger verkligen i tiden. Men är det ändamålsenligt att nu presentera en grundlig undersökning i monografiform, när stadgangena befinner sig i »jäsningstillstånd« och en genomgripande reform kanske inom kort står för dörren? Ur lagberedningsynpunkt är svaret utan tvekan jakande. Löfmarcks undersökning är alldeles oppenbart av stor nytta för den svenska lagberedningen. Som Löfmarck även själv konstaterar är det inom ramen för ett kommittéarbete svært att utföra ett så pass omfattande och grundligt undersökningsarbete. Lagskiparen igen kan direkt dra nytta av verket och som bekant vet man aldrig när ens de mest brådskande lagreformer kan genomföras.

Inom det nordiska språkområdet kan också andra än de svenska lagberedarna vara tacksamma över Löfmarcks arbete. Jag har själv publicerat en lika omfattande monografi om gäldenärs konkursbrott på finska år 1966, vilket gör att jag mera än normalt är insatt i ämnet. Trots detta och kanske delvis pga detta blottar Löfmarck många nya problem, som vi inom det finska lagberedningsarbetet ännu kommer att bli tvungna att ta ställning till. Med rätta påpekar Löfmarck att nya problem och frågeställningar uppstått pga att borgenärssidan under de senaste årtiondena radikalt bytt skepnad. Staten som skatteborgenär har allt mera trängt undan de tidigare dominerande kreditgivarna. Till en del hänger de nya problemen enbart samman med det faktum att gäldenärsbrotten är mångfacetterade. Med undantag för bokföringsbrotten finns det inte många regelbundet förekommande gärningsformer. Därför är det av intresse att ta del av det nya svenska rättsfalls materialet, som i stor utsträckning behandlas i boken. Man får en inblick i med vilken fyndighet gäldenärer även i de mest trängda lägen strävar efter maximal vinst.

Det centrala straffrättsliga och kriminalpolitiska problemet kring gäldenärsbrotten hänför sig fortfarande till svårigheterna att klart dra upp en gräns mellan straffbart och straffritt beteende. Synbarligen är läget detta även i Sverige. Löfmarcks undersökning utgör till rätt stora delar en tolkning av stadgandena i 11 kap. BrB. Av denna anledning förmår den inte heller avslöja några entydiga allmänna linjer. Dyliga byggs upp via noggranna analyser av specialfrågor. Speciellt med tanke på lagberedningsarbete hade mera generella gränsdragningar varit av nöden. Stadgandena i BrB 11 kap. utgör ej heller någon klar måttstock vid bestämningen av gränsen för straffbart beteende. Ur finsk synvinkel verkar det inte ändamålsenligt att i 1§ förena samtliga former av oredlighet mot borgenär. Som gärningstyp är åtminstone det om bedrägeri påminnande skenbara försämrande av förmögenhetsställning något helt annat än ett faktiskt försämrande av gäldenärs förmögenhetsställning. På samma sätt anser jag det mest använda stadgandet i BrB 11 kap, dvs 5§ rörande bokföringsbrott, grumla helhetsbilden.

När jag sett huru lite man både i Sverige och Finland tillämpar stadgandena rörande gäldenärsbrott, har jag börjat fråga mig om det inte vore befogat att helt ändra lagstiftningsstrategi. I BrB 11 kap har man försökt ringa in alla gäldenärens handlingar, som i en krissituation kan tänkas kränka eller äventyra borgenärens ekonomiska intressen. Vore det kanske ändå skäl att koncentrera sig på de mest flagranta handlingarna och låta övriga handlingar beröras av andra påföljder (som återvinning, civilrättslig nullitet etc.) Löfmarck konstaterar att bevisningen utgör ett av de största problemen vid tillämpningen av de svenska stadgandena. Är manne inte en av orsakerna till detta att polis, åklagare och domare saknar en entydig bild av vad som är straffbart. Detta igen leder med säkerhet till mammutliknande polisundersökningar, ur vilka åklagaren nog hittar sådant som kan åtalas, men domstolen vågar sist och slutligen endast döma för bokföringsbrott.

Som forskningsarbete är Löfmarcks verk moget och ingående. Dess struktur ger sig självt eftersom fråga är om en tolkning av stadgandena i BrB 11 kap. Enda

frågetecknet beträffande uppbyggnaden gäller behandlingen av gärningarnas subjektiva sida. Vadför behandlas denna fråga separat i 12 kap. och inte i samband med respektive objektiva rekvisit. Det är utmärkande för boken att den är rik på detaljer. Som exempel på detta kan tas analysen av begreppet insolvens i kap. 4 och den synnerligen noggranna redogörelsen för gynnande av borgenär (sidorna 225—296) — det sistnämnda är förövrigt uppenbarligen ett galdenärsbrott som gott kunde avskaffas.

Olavi Heimonen
justitieråd vid Finlands HD

Stephan Hurwitz and Karl O. Christiansen: Criminology. The New and Completely Revised Edition of the Standard Scandinavian Study. London: George Allen & Unwin, 1983.

Denna bok har en lång förhistoria. Redan i 1948, med professor Hurwitz som ensam författare, publicerades det danska verket *Kriminologi*. Därmed fick Skandinavien sin första egentliga lärobok i ämnet. Några år senare utkom en andra utgåva och bl. a. en engelsk översättning. Tjugo år efter att den ursprungliga boken såg dagens ljus, presenterades en tredje och fullständigt reviderad utgåva (1968—1971). Professor Christiansen stod för omarbetningen. Det brittiska förlaget har tagit god tid på sig för att utge den engelskspråkiga versionen som nu föreligger. (Förordet av Thorsten Sellin är daterat maj 1977.)

Detta digra verk — totalt 454 sidor — om kriminologins teoriutveckling och forskningsresultat, indelas i fyra huvudgrupperingar: den kriminologiska vetenskapen; brottslighetens biologiska bakgrund; brottslighetens generella sociologiska bakgrund; och brottslighetens socio-psykologiska bakgrund. Jämfört med den danska föregångaren innehåller den nya utgåvan både vissa utökningar och en del förkortningar. Nyskrivna delar inkluderar avsnitt om kriminologins historia (på basis av Christiansens stora artikel i *Handwörterbuch der Kriminologie* från 1967), brottslighet i Danmark samt sexuell abnormalitet.

Beteckningen som »handbook of criminology« kan väl bäst översättas till uppslagsverk, och för ändamålet är boken en rik källa att ösa ur. Tack vare sin utmärkta systematik är det lätt att finna fram till det specialområde som för tillfället intresserar en. Här finner man grundig genomgång och uppsummering av ett stort antal empiriska undersökningar. Såväl danskt som annat nordiskt och internationellt material blir behandlat och en massiv mängd data lägges fram. Genomgången av forskningsresultat sker ofta utifrån ett jämförande perspektiv och inte så sällan får läsaren en koncis sammanfattning av tillgänglig kunskap. Speciellt bör framhävas att författarna intar en kritisk metodisk hållning och kommenterar de felkällor som t. ex. det statistiska urvalet ofta medför.

För en nybörjare på det kriminologiska fältet framstår nog läroboken som överväldigande kompakt. Men med en viss förkunskap bör introduktionen i kriminalitetsfaktorer och orsakssamband kunna ge god återbäring. Inte minst kan man tänka sig att amerikanska kriminologi-studenter får nyttig kännedom om europeisk forskning på de olika delområdena, och då särskilt med avseende på situationen

i Norden. På goda grunder omtalas endast äldre eller halvgamla studier. Här ligger naturligtvis en begränsning, men samtidigt skall påpekas att för kriminologer av yngre datum är det väl som oftast så där med kunskapen om såväl klassiska som mindre kända kriminologiska undersökningar från tidigare år. På denna punkt är exempelvis de återkommande hänvisningarna till Bongers arbete av intresse, liksom referat baserade på bl. a. tyska och franska studier från en förgångnen tid. Det nytillkomna avsnittet om kriminologins empiriska förfäder fram till 1900-talet ger också en kortfattad inblick i disciplinens utveckling.

I de avdelningar av boken som berör sociologiska och socio-psykologiska förklaringar till kriminalitet, behandlar författarna — liksom i den danska utgåvan — de välkända variablerna tidsmässiga variationer, ekonomiska villkor, ras- och etnisk tillhörighet, kulturella drag, alkohol/narkotika, könsskillnader och ålder, respektive familjen, skolan och kamratgrupper, civilstatus samt yrke, finansiell status och social klass. Ytterligare diskuteras samband mellan krigstillstånd och kriminalitet: För den som inte känner till relevant information och hithörande förklaringsmönster, är detta säkert en av bokens mest intressanta inlägg. Klassiker på området är ju kartläggningen av vad som i krigsåren skedde under de »polisfria« dagarna i Köpenhamn och analysen av den positiva effekt (i form av minskat förväntat återfall) som stämpeln politisk förbrytare innebar för straffade personer som nu dömts för samarbete med tyskarna. Författarna prövar ständigt på att finna fram till en balanserad ståndpunkt som tar fasta på de vetenskapliga rön som framkommit i varje särskilt delområde. Återigen, de har självklart varit avskurna från att ta del av senare års empiri och teoretiska diskussioner. På en del punkter har ju utvecklingen gått mycket snabbt. Vad beträffar Danmark kan nämnas att de sista mängdupplysningarna härstammar från 1972:års kriminalstatistik.

Den biologiska brottsförankringen får en inträngande behandling hos Hurwitz och Christiansen, även om denna är klart förminskad i förhållande till sin danska motsvarighet. Vi som fått en sociologiskt orienterad utbildning betraktar kanske problemställningen kring genetik som föråldrad och inaktuell. Beträffande ett nyväckt engagemang i ärftliga faktorerers betydelse kan emellertid påpekas att Brottsförebyggande rådet nyligen gett ut ett häfte om Brottslighet och biologiskt arv (Rapport 1983:3) i vilket Marianne Rasmussen inventerar den nyare forskningen på fältet. Mot bakgrund av den socio-biologiska »skolans« framväxt i Förenta Staterna vore det inte underligt om denna sektion av boken i synnerhet uppmärksammas av en amerikansk läskrets.

Författarna börjar med att redogöra för historiska studier av kriminella familjer, dvs. familjer i vilka medlemmar begått lagöverträdelser i flera generationer. Slutsatsen blir att metoden inte tillåter någon avgränsning av genetiska i motsättning till miljömässiga omständigheter. Överhuvudtaget får de metodiska problemen en framträdande plats i redovisningen av resultat från undersökningar kring medfödd kontra social belastning, vare sig det gäller kriminalsomatologi, kroppstyper, psykos, IQ-testning eller psykopatologi m. m. Starkt avvikande konklusioner präglar forskningen, och de statistiska korrelationerna är vanligtvis svaga. Cirkulära resonemang påvisas dessutom, och det understrykes att i en

abnorm miljö kan normala personer reagera abnormt. Ständigt återkommer frågan om det i själva verket är tal om miljöpåverkan. För okritiska förespråkare av genernas krimogena inflytande bör den avvägda framställningen erbjuda tillnyktrande läsning. Skeptikerna å sin sida har mycket att hämta i kritiken av ovetenskaplighet i försöken på att isolera individens ärftliga kriminella egenskaper. Låt mig i detta sammanhang också komma med den synpunkten att på 1980-talet passar det inte att föra in homosexualitet i kategorin abnormalitet.

Slutligen några rader om undersökningar av tvillingar och deras brottsliga handlingar. Som bekant lanserade professor Christiansen en större studie vari ingick en population på över 3500 danska tvillingpar, födda 1881—1910. I Brå-rapporten betecknas denna som jämfört med andra liknande projekt metodiskt invändningsfri i urvalet och diagnosticeringen av enäggs- och tvåäggs-tvillingar. I betraktande av att de danska tvillingarna blivit så gott som världsberömda och med jämna mellanrum dyker upp i utländska tidskrifter och internationella debattfora, är det tråkigt att undersökningen ännu inte avslutats. Istället håller Kriminalistisk Institut nu på med att arkivera den för eventuell framtida användning. Det är också synd at Criminology inte innehåller en detaljerad granskning av de i Danmark framkomna beräkningarna och slutsatserna eftersom materialet ibland utan vidare saklighet tas till intäkt för diverse synpunkter. Ett nyskrivit mindre avsnitt om enäggstvillingar som växt upp åtskilda från varandra finns däremot med i den engelska utgåvan. Poängen är förstas att dessa tvillingpar utgör en unik möjlighet till att studera arvets fristående inverkan på personligheten och sociala kännetecken. Antalet kriminella sådana par är emellertid mycket lågt. Några case-historier från literaturen beskrives i närmare detalj. Flera invändningar som hänför sig till slumpmässighet, diagnosen av enäggstvillingar och kriminalitetsbegreppet diskuteras. Det fastslås att även vid en överensstämmelse (konkordans) i fråga om brottslighet och arv förblir det omöjligt att dra slutledningar på samma sätt som vid rent biologiska fenomen. I uppsumeringen heter det försiktigt att: »No study carried out up to now can be said to have provided conclusive evidence of the dominance of genetic factors in the genesis of criminality« (s. 71).

Så allra sist. På senare år tycks tendensen peka mot att (också) kriminologen blir alltmer av en specialist på ett snävt studiefält. Grundiga bearbetningar och översikter av stora problemkomplex som involverar inländsk liksom utländsk forskning prioriteras i liten grad. Hantverket och arbetsinsatsen bakom ett verk som Criminology väcker definitiv beundran.

Annika Snare

Köpenhamns universitet

Sigmar Uhlig und Wolfgang Schomburg, Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen. München 1983. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung. XIV + 243 s. DM 34.00.

Under senare år har samtliga tyskspråkiga länder i väst antagit ny lagstiftning angående internationell rättshjälp. För Österrikes del gäller numera Bundesgesetz

4/12. 1979 über die Auslieferung und Rechtshilfe in Strafsachen. För två år sedan tillkom den schweiziska Bundesgesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen. Och från och med den 1 juli 1983 gäller i Förbundsrepubliken Tyskland en ny lag om internationell rättshjälp, Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen (IRG). IRG ersätter inte bara den redan under tyska riket för över 50 år sedan tillkomna Deutsche Auslieferungsgesetz. Som en konsekvens av Förbundsrepublikens tillträde till de europeiska utlämnings- och rättshjälpskonventionerna sträcker sig IRG:s regelsystem vida utöver den gamla lagens. Förutom utlämningsförfarandet regleras rättshjälp av olika slag, främst övertagande av verkställighet av utländsk dom.

Föreliggande arbete är en lagkommentar till IRG. Kommentarförfattarna är båda åklagare. Det kan nämnas att Uhlig är Oberstaatsanwalt vid Förbundsrepublikens högsta domstol. Själva kommentaren följer helt lagens uppställning och systematik. Under ettvarvt av lagrummen redogörs kort och koncist för innehållet enligt lagförarbeten och hittillsvarande rättspraxis och judikatur. Det säger sig självt att en kommentar av detta slag på ett så komplicerat och svårtillgängligt område som det förevarande kommer att bli ett mycket viktigt arbetsredskap. Författarnas komprimering av det stora materialet och bokens behändiga format jävar knappast detta påstående.

Gillis Erenius
Riksåklagaren Stockholm

Jens Søndergaard: Dansk Juridisk Bibliografi 1972—80. Juristforbundets forlag. Kbh. 1983. ISBN 87-574-0122-5. 420 s.

Pål A. Bertnes og Per Ole Johansen: Økonomisk kriminalitet. En selektiv bibliografi over internasjonal litteratur (ikke-nordisk). Det kriminalitetsforebyggende råd. Publikasjon 6. Oslo 1983. Stencil. VI + 108 s.

Lisbeth Dilling og Hans Mikkelsen: Dansk politihistorisk bibliografi 1682—1938. Politihistorisk selskab (Politivet 14, DK-1588 Kbh. V). Kbh. 1983. ISBN 87-88061-07-8. XXV + 88 s.

Jens Søndergaards DJB er en fortsættelse af en række juridiske bibliografier tilbage til A. Aagesens, der udkom i 1876. Den umiddelbare forgænger er Søndergaards egen DJB 1950—71, der straks viste sig at være et uundværligt hjælpemiddel for enhver, der søger præcis og dækkende viden om juridiske spørgsmål, herunder også om en del kriminologisk litteratur. Som forgængerens er den inddelt i 8 hovedafsnit og med detaljerede underinddelinger, som gør det muligt meget hurtigt at få et overblik over den relevante litteratur, f. eks. de 6 bøger og artikler fra perioden, der særligt handler om sædelighedsforbrydelser. Ud over bøger og tidsskrifter indeholder DJB også henvisninger til avisartikler, betænkninger m. m. Inden for kriminalret og kriminologi er der ca. 500 henvisninger, hvortil kommer ca. 100 om straffeprocess, et stort antal om trafiktrafferet, om politi o.s.v.

Af forordet fremgår det, at Søndergaard har opgivet at videreføre bibliografien. Det er meget forståeligt, at arbejdsbyrden har tvunget til denne beslutning, men

skaden for forskere og praktikere er så stor, at forlag, biblioteker m. m. ikke kan komme udenom at finde en udvej for en fortsættelse. Og i denne forbindelse er mulige eller aktuelle planer om oprettelse af databaser ikke tilstrækkeligt.

Pål A. Bertnes har i samarbejde med *Per Ole Johansen* udarbejdet ØK, som fordelt på 13 grupper rummer ca. 800 henvisninger til den ikke-nordiske litteratur; heraf er langt hovedparten til engelsksprogede publikationer. Bibliografien er skabt blandt andet på grundlag af biblioteket på Institutt for kriminologi og strafferett i Oslo, og af en EDB-søgning i forskellige databaser. Ud fra kriterier som faglig lødighed og publikationens tilgængelighed for nordiske læsere er der foretaget et udvalg. Denne reduktion har været meget betydelig, f. eks. har der oprindeligt været 600 henvisninger vedrørende EDB-kriminalitet, som nu er optaget med 40. I den foreliggende form er ØK givet en overmåde nyttig indgang til den ellers så uoverskuelige internationale litteratur på dette område.

Lisbeth Dilling og *Hans Mikkelsen* har udarbejdet DPB. Den omfatter 934 numre. DPB tilsigter at registrere al trykt litteratur om dansk politikvæsen fra politimesterembedets oprettelse i København i 1682 til udgangen af 1938, da enhedspolitiet blev en realitet. Litteratur om politiet som dømmende myndighed er meget naturligt udeladt, derimod er det sværere at se berettigelsen af at udelade litteraturen om politiets beføjelser. Til grund ligger en imponerende gennemgang af tidsskrifter m. m., herunder ikke minst et stort antal lokalhistoriske årbøger og lign. DPB er opdelt i en almindelig del med historie, politiret, politikundskab o. s. v. og en speciel del, der anvender et geografisk kriterium. I denne er hovedgruppen de lokale politivedtægter. Politihistorisk Selskab må endnu engang komplimenteres for et godt initiativ og forfatterne for et godt arbejde.

Vagn Greve
Københavns Universitet

Carl M. Elwing, Gunnar Thurén, Per-Edwin Wallén og Erland Aspelin: Brott och brottmål, P. A. Norstedt 1983, 141 s.

Siden 1975 har forfatterne sat sig som opgave at give en kort og overskuelig fremstilling af det svenske strafferetssystem, nu i en fjerde omarbejdet udgave. Den indeholder en gennemgang af almindelig strafferet, strafprocessen og sanktionerne. Bogen er angiveligt let forståelig. Det er indlysende, at man på kun 141 sider ikke kan gøre meget ud af de enkelte emner, men det er som helhed lykkedes ganske godt. Når henses til bogens titel, kan det muligvis være lidt misvisende, at der kun afsættes 12 sider til en gennemgang af de centrale forbrydelser i Brottsbalken.

Poul Lodberg
Københavns byret